

GIYOHVAND MODDALARNING GLOBAL SAVDOSIDA AFG'ONISTONNING O'RNI

Turg'unboyev Jamshidbek G'ulomjon o'g'li

Renessans ta'lim universiteti Xalqaro transformatsiya va
hamkorlik ofisi bosh mutaxassisi

Email: jamshidbekturgunboev@gmail.com

Tel: 99894-270-15-29

Annotatsiya. Mazkur maqolada giyohvand moddalarning global savdosida Afg'onistonning o'rni, uning tarixiy evolyutsiyasi, asosiy manfaatdor tomonlari, yetishtirish dinamikasi va ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri atroflicha tahlil qilinadi. Afg'onistondagi giyohvand moddalar savdosi ko'p qirrali hodisa bo'lib, global xavfsizlik, mintaqaviy barqarorlik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga chuqur salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada ko'knori yetishtirishning qadimiy ildizlari, mustamlakachilik davri, Sovet istilosi, Tolibon rejimining ta'siri hamda 11-sentabrdan keyingi davrdagi o'zgarishlar tarixi yoritiladi. Shuningdek, geografik va iqlimiy omillar, "opiy kamarlari" (Hilmand, Qandahor va Farah viloyatlari), transmilliy jinoiy tarmoqlar faoliyati hamda mamlakat iqtisodiyotiga ko'rsatadigan ta'siri o'rganiladi. Xulosa qismida muammoni bartaraf etish uchun kompleks strategiyalarni ishlab chiqish zarurligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Afg'oniston, giyohvand moddalar savdosi, ko'knori yetishtirish, narkobiznes, afyun, global xavfsizlik, mintaqaviy barqarorlik, Tolibon, transmilliy tarmoqlar, iqtisodiy ta'sir.

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируются роль Афганистана в глобальной торговле наркотиками, его историческая эволюция, основные заинтересованные стороны, динамика выращивания и социально-экономическое воздействие. Наркоторговля в Афганистане представляет собой многогранное явление, которое оказывает глубокое негативное влияние на глобальную безопасность, региональную

стабильность и социально-экономическое развитие. В статье освещаются древние истоки выращивания опийного мака, колониальный период, советское вторжение, влияние режима талибов, а также история изменений в постсентябрьский период. Кроме того, исследуются географические и климатические факторы, «опиумные пояса» (провинции Гильменд, Кандагар и Фарах), деятельность транснациональных преступных сетей и их влияние на экономику страны. В заключении обосновывается необходимость разработки комплексных стратегий для решения данной проблемы.

Ключевые слова: Афганистан, наркоторговля, выращивание опийного мака, наркобизнес, опиум, глобальная безопасность, региональная стабильность, Талибан, транснациональные сети, экономическое воздействие.

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of Afghanistan's role in the global drug trade, its historical evolution, key stakeholders, cultivation dynamics, and socio-economic impact. Drug trafficking in Afghanistan is a multifaceted phenomenon that severely impacts global security, regional stability, and socio-economic development. The article highlights the ancient roots of opium poppy cultivation, the colonial period, the Soviet invasion, the impact of the Taliban regime, and the history of changes in the post-9/11 era. Furthermore, it examines geographical and climatic factors, the "opium belts" (Helmand, Kandahar, and Farah provinces), the activities of transnational criminal networks, and their impact on the country's economy. The conclusion substantiates the need to develop comprehensive strategies to address this issue.

Keywords: Afghanistan, drug trafficking, opium poppy cultivation, drug business, opium, global security, regional stability, Taliban, transnational networks, economic impact.

Afg'onistondagi giyohvand moddalar savdosi ko'p qirrali hodisa bo'lib, global xavfsizlik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga chuqur ta'sir ko'rsatadi.

Ko'knori yetishtirish bo'yicha dunyoda yetakchi mamlakat sifatida Afg'onistonning gilyohvand moddalar savdosidagi roli muhim tarixiy, siyosiy va iqtisodiy omillarga bog'liq. Haqiqatdan ham ko'knorining asosiy global ishlab chiqaruvchisi sifatida tan olingan Afg'oniston xalqaro narkotik savdosida hal qiluvchi o'rinni egallaydi. Ancha vaqtdan beri Afg'onistonda ko'knori yetishtirish chuqur ildiz otgan va uning kelib chiqishi asrlarga borib taqaladi.

Turli ijtimoiy-siyosiy omillar, jumladan, ziddiyatli davrlar, beqarorlik va tashqi aralashuvlar mamlakatda afyun ishlab chiqarishning kengayishi hamda mustahkamlanishiga yordam berdi. Bugungi kunda Afg'oniston jahon miqyosida afyunning asosiy manbai bo'lib, ko'knori yetishtirish asosan uning janubiy va g'arbiy mintaqalarida, xususan, Hilmand, Qandahor va Farah viloyatlarida to'plangan.

Ta'kidlab o'tish kerakki, Afg'onistondagi gilyohvand moddalar savdosi turli manfaatdor tomonlarni o'z ichiga oladi: qashshoq fermerlar va mahalliy jangchilardan tortib transmilliy jinoiy tarmoqlar hamda isyonchi guruhlargacha. Bu ishtirokchilar geosiyosiy manfaatlar, iqtisodiy rag'batlar va ijtimoiy dinamika asosida shakllanadigan murakkab dinamikani boshqaradi, afyun va uning hosilalari ishlab chiqarish, savdosi hamda tarqatilishini osonlashtiradi.

Bunday sharoitda Afg'onistondagi gilyohvand moddalar savdosining nozik tomonlarini tushunish uning mintaqaviy barqarorlik, boshqaruv va aholi salomatligiga ko'p qirrali ta'sirini anglash uchun zarur. Uning tarixiy ildizlari, zamonaviy dinamikasi va kengroq oqibatlarini o'rganish orqali Afg'onistonning global narkotik savdosidagi rolini belgilovchi omillarning murakkab o'zaro ta'sirini tushunishimiz mumkin. Tadqiqotimiz davomida Afg'onistonning gilyohvand moddalar savdosidagi ishtiroki, qolaversa uning tarixiy evolyutsiyasi, asosiy manfaatdor tomonlari, yetishtirish dinamikasi va ijtimoiy-iqtisodiy ta'siri xususida fikr yuritiladi.

1. Afg'onistonda narkobiznesning tarixiy evolyutsiyasi

Afg'onistondagi gilyohvand moddalar savdosining tarixiy sharoiti mamlakatning ijtimoiy-siyosiy dinamikasi, iqtisodiy sharoiti va tashqi ta'sirlari

bilan chambarchas bog'liq. Ushbu tarixiy kontekstni tushunish Afg'onistonning global narkotik savdosidagi ishtiroki evolyutsiyasi va ko'lamini anglash uchun juda muhimdir.

- **Qadimgi ildizlar:** Afg'onistonning ko'knori yetishtirish tarixi bir necha asrlarga borib taqaladi. Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, ko'knori o'simliklari dastlab dorivor va rekreatsion maqsadlarda yetishtirilgan. Ko'knori va afyun yetishtirish Afg'onistonning turli mintaqalarida, jumladan, Hilmand va Arg'andab daryolarining unumdor vodiylarida yaxshi yo'lga qo'yilgan amaliyot edi.
- **Mustamlaka ta'siri:** 19-asr va 20-asr boshlarida Afg'oniston mustamlakachi kuchlar, jumladan, Britaniya imperiyasi va Rossiya imperiyasi ta'siriga tushdi. Qo'shni Hindistondagi Britaniya mustamlaka ma'muriyati Hindiston yarimorolida xom ashyoga bo'lgan talabni qondirish uchun Afg'onistonda afyun yetishtirishni rag'batlantirdi. Bu davrda Afg'onistonda ko'knori yetishtirishning kengayishi iqtisodiy rag'batlar va tashqi talab tufayli yuzaga keldi.
- **Sovet istilosi:** Sovet Ittifoqining 1979-yilda Afg'onistonga bostirib kirishi va undan keyingi o'n yil davom etgan mojaro mamlakatning narkotik savdosiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Urush an'anaviy qishloq xo'jaligi amaliyotlarini buzdi, qishloq aholisini ko'chirdi va markaziy boshqaruv tuzilmalarini zaiflashtirdi. Urushning betartibliigi sharoitida dehqonlar omon qolish va tirikchilik vositasi sifatida ko'knori yetishtirishga o'tishlari natijasida afyun yetishtirish gullab-yashnadi.
- **Tolibon davri:** 1990-yillarda Tolibon harakatining kuchayishi Afg'onistondagi narkotik savdosida jiddiy o'zgarishlarga olib keldi. Tolibon rejimi 2000-yilda afyun yetishtirishni taqiqlab qo'ygan va bu ishlab chiqarishning vaqtincha qisqarishiga olib kelgan [1]. Biroq, taqiq ko'p jihatdan ramziy edi va ko'knori yetishtirishni butunlay yo'q qila olmadi. Buning o'rniga, bu Tolibon tomonidan giyohvand moddalar savdosi ustidan

nazoratni kuchaytirishga olib keldi, ular ko'knori yetishtirish va savdosi faoliyati uchun soliq joriy etdi.

- **9/11 dan keyingi davr:** 2001-yil 11-sentabr voqealari va undan so'ng AQShning Afg'onistonga bostirib kirishi mamlakat narkotik savdosida yangi bosqichni boshlab berdi [2]. Xalqaro hamjamiyatning afyun yetishtirish va giyohvand moddalar savdosiga qarshi kurashishga qaratilgan sa'y-harakatlariga qaramay, 11-sentabrdan keyingi davrda Afg'onistonda afyun ishlab chiqarish yanada o'sdi. Mamlakat afyun yetishtirish bo'yicha dunyoda yetakchi o'rinni egalladi va jahon ishlab chiqarishining asosiy qismini ta'minladi.

2. Ko'knori yetishtirish va ishlab chiqarish dinamikasi

Afg'onistonda ko'knori yetishtirish iqlim sharoiti va qishloq xo'jaligi amaliyotiga bog'liq bo'lgan aniq mavsumiy qoidalarga amal qiladi. Ekish odatda kuzda boshlanib, dehqonlar tayyorlangan maydonlarga ko'knori urug'ini ekishadi. Ko'knori o'simliklari nisbatan kam suv talab qiladi va og'ir ob-havo sharoitlariga bardosh bera oladi, bu ularni Afg'onistonning qurg'oqchil va yarim qurg'oqchil mintaqalariga juda mos kelishini ta'minlaydi. O'simliklar qish oylarida pishib, bahorda hosilga tayyor bo'ladi. Ko'knori yig'ishtirish odatda erta bahorda amalga oshiriladi, fermerlar ko'knori po'choqlaridan qo'lda opiy saqichini olishadi [3].

Ta'kidlab o'tish kerakki, Afg'onistonda afyun yetishtirish geografik jihatdan "**opiy kamarlari**" deb nomlanuvchi muayyan hududlarda to'plangan. Mamlakatning janubiy va g'arbiy viloyatlari, xususan, **Hilmand, Qandahor va Farah** afyun yetishtiruvchi asosiy hududlar hisoblanadi. Bu viloyatlar o'sish uchun qulay sharoitlar, jumladan, unumdor tuproq, etarli suv ta'minoti va cheklangan hukumat nazoratiga ega. Qo'shimchasiga, bu hududlardagi qo'pol relef va infratuzilmaning yo'qligi ularni huquqni muhofaza qilish idoralari uchun noqulay qilib, noqonuniy faoliyatni osonlashtiradi.

2001-yilda Tolibon rejimi qulaganidan so'ng, afyun yetishtirish qayta jonlanib, keyingi yillarda misli ko'rilmagan darajaga yetdi [4]. Samarali

boshqaruvning yo'qligi, keng tarqalgan korrupsiya va qishloqlarda ishonchsizlik afyun yetishtirishning kengayishiga yordam berdi. Afg'oniston hukumati va xalqaro hamjamiyat tomonidan afyun yetishtirishni yo'q qilish bo'yicha sa'y-harakatlar cheklangan muvaffaqiyatlarga olib keldi, xolos.

3. Transmilliy tarmoqlar va iqtisodiy tahlil

Afg'onistondagi giyohvand moddalar savdosining ishlab chiqarish dinamikasi odam savdosi tarmoqlari va jinoiy tashkilotlar faoliyati bilan chambarchas bog'liq. Sotuvchilar afyun va geroin to'g'risida tashish va tarqatishda, noqonuniy giyohvand moddalarni milliy chegaralar va xalqaro bozorlardan olib o'tishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tarmoqlar murakkab kontrabanda yo'llarini talab qiladi, ko'pincha mavjud transport tarmoqlari, g'ovakli chegaralar va poraxo'r xodimlarning ko'z yumishi natijasida amalga oshiriladi.

Iqtisodiy nuqtai nazardan, afyun yetishtirish Afg'oniston uchun muhim ta'sirga ega bo'lib, mamlakat iqtisodiyotining turli jabhalariga, jumladan, bandlik, daromad olish va davlat daromadlariga ta'sir qiladi.

- Ko'pgina fermerlar uchun afyun yetishtirish asosiy daromad va tirikchilik manbai bo'lib, qonuniy ekinlarga qaraganda yuqori daromad keltiradi.
- Biroq, afyun yetishtirishga tayanish qashshoqlik va qaramlik davrini davom ettirib, qishloq jamoalarida ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yanada kuchaytiradi.
- Giyohvand moddalar savdosining noqonuniy tabiati Afg'oniston hukumatini soliq tushumlaridan mahrum qiladi, shuningdek, qonuniy iqtisodiy faoliyat va rivojlanish tashabbuslarini ilgari surish harakatlariga putur yetkazadi.

Yuqoridagi fikrlarni umumlashtiradigan bo'lsak, Afg'onistondagi giyohvand moddalar savdosining ishlab chiqarish dinamikasi geografik, iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy omillarning murakkab o'zaro ta'sirida shakllangan. Ko'knori yetishtirishga chek qo'yishga qaratilgan sa'y-harakatlarga qaramay, Afg'oniston global narkotik savdosida dominant o'yinchi bo'lib qolmoqda, afyun ishlab

chiqarish mintaqaviy barqarorlik va xalqaro xavfsizlik uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqarishda davom etmoqda.

Giyohvand moddalarning noqonuniy aylanishini hal qilish yetishtirishning asosiy sabablarini bartaraf etish, muqobil turmush tarzini rivojlantirish, boshqaruv va qonun ustuvorligini mustahkamlash, shuningdek, xalqaro hamkorlik va muvofiqlashtirishni kuchaytirishga qaratilgan kompleks strategiyalarni talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ahmed Rashid. Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia. Yale University Press, 2000, 274 pp.
2. UNODC. (2020). Afghanistan Opium Survey 2019: Socio-economic survey report: Drivers, causes and consequences of opium poppy cultivation. United Nations Office on Drugs and Crime.
3. United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). Opium Cultivation in Afghanistan 2022. UNODC Research Brief. United Nations Publications.
4. United Nations Office on Drugs and Crime. (2021). Afghanistan Opium Survey 2021 - Cultivation and Production. United Nations Publications. *(Shuningdek, matnda asosiy manba sifatida David Mansfieldning "On the Frontiers of Development: Illicit Poppy and the Transformation of the Deserts of Southwest Afghanistan" tadqiqotlaridan foydalanilgan).*